

*Civilization Boundaries
Цивилизационни граници*

ЖЕНИТЕ В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ЕДНА ЗАПАДНОЕВРОПЕЙКА: ПРОИЗВЕДЕНИЯТА НА ЛЕЙДИ МЕРИ МОНТЕГЮ

Александра Миланова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. Настоящото изследване разглежда произведенията на английската аристократка и писателка Мери Уъртли Монтегю (1689 – 1762). Нейните трудове са важен извор не само за състоянието на балканските провинции на Османската империя и положението на местното население, но най-вече за един специфичен субект на османското общество – жената. Използвайки за основа личните писма, дневници и съчинения на англичанката, трудовете на нейните биографи, както и панорамни изследвания, засягащи британската пътеписна литература в периода XVIII – XIX век, статията има за цел да изгради възможно най-ясен и пълен образ на жените в източната империя, така както ги вижда или би искала да ги види една западноевропейка в началото на XVIII век.

Keywords: Ottoman Empire, lady Mary Montagu, women's rights, harem, maternity

„Попаднала съм в един нов свят, в който всичко ми изглежда като смяна на обстановката“⁽¹⁾, пише лейди Мери Уъртли Монтегю на своята приятелка в Лондон лейди Рич. Годината е 1717. Лейди Мери е съпруга на Едуард Уъртли Монтегю, който през април 1716 г. е назначен за извънреден и пълномощен посланик на Великобритания в османския двор и представител на английската Левантийска компания. Дватамата напускат британската столица заедно с тригодишния си син и предприемат седеммесечно пътуване през Виена, Белград, София, Пловдив и Одрин до султанския двор в Константинопол.

Но османските земи се намират далеч от Лондон, където преди заминаването си лейди Мери успява да се утвърди в светските среди като брилянтна и остроумна дама, известна със своята поезия, есета и не на последно място – с публични дискусии на разнообразни теми⁽²⁾. Нейни близки приятели са такива видни личности като английския поет и писател Александър Поуп (1688 – 1744), поета Джон Гей (1685 – 1732), италианския философ, духовник и поет абат Антонио Конти (1677 – 1749) и много други. Водена от силното желание да запази своята позиция в литературните и светските среди, дори по време на престоя си в Османската империя лейди Мери

редовно изпраща писма до свои близки приятели и роднини. Тази кореспонденция е публикувана през 1763 г., година след смъртта ѝ, под името „Писма от турското посолство“ („Turkish Embassy Letters“). Със своето остроумие, обективност и изчерпателност произведенията на Мери Монтегю привличат вниманието на много влиятелни фигури в областта на литературата, историята и философията като Волтер, Мери Астел, Томас Карлайл и Литън Стрейчи. След като прочита „Писмата“, Едуард Гибън (един от най-известните в света английски историци, автор на „Залез и упадък на Римската империя“ и изявен парламентарист) възкликва: „Какъв плам, каква лекота, какви познания за Европа и Азия“⁽³⁾.

Робърт Халсбънд – един от биографите на лейди Мери от средата на XX век, посочва, че нейните трудове години наред са използвани и все още подпомагат изследванията на учени от цял свят в различни области: политика, дипломатия, музика, изкуство, история на медицината⁽⁴⁾ и социална история – в нейните писма се съдържат сведения за различни религиозни обичаи, семейни традиции, морални норми и др. в европейските провинции на Османската империя. Нещо повече, Мери Монтегю може да бъде справедливо наречена един от най-ранните етнографи и изследователи, които обръщат внимание върху жените в османското общество без значение от тяхната възраст, етнически произход или религия, която изповядват. Освен това тя е сред първите, които се усъмняват в невежеството на мюсюлманките – „обвързани от жестоки правила на ограничение и потисничество, но които вероятно притежават ценности и обичаи, достойни, ако не за подражание, то поне за изучаване и уважение“⁽⁵⁾.

Прочитът на нейните писма ясно показва, че лейди Мери не просто пише за живота на Изток, но и не се притеснява да оспорва (често доста саркастично) сведенията, които дават пътешественици, посетили Балканите преди нея. „Вече съм свикнала с начина им на писане и не мога да съдържа възхищението си нито от тяхното примерно благоразумие, нито от изключителната им глупост“⁽⁶⁾. С други думи, в своите трудове Монтегю описва културните различия между източното и западното общество и в същото време критикува мъжката гледна точка на своите предшественици, като променя неточните описания, дадени от тях⁽⁷⁾. Тъй като по различни поводи среща и наблюдава мюсюлманките и техните нрави, лейди Мери дълбоко съжалява за неточните сведения, които е получила за тях преди заминаването си. Следващите страници от изследването разкриват впечатленията на английската аристократка и писателка от жените, живеещи в Османската империя, и се опитват да намерят отговор на въпроса защо у западноевропейката се утвърждава представата, че „турските жени имат повече свобода, отколкото британките, като се има предвид положението в Англия и геополитическите отношения през XVIII век“⁽⁸⁾.

Образът на балканската жена в произведенията на Мери Монтегю се изгражда върху цялостната представа на англичанката за нежния пол. В този смисъл е необходимо да се посочи, че лейди Мери няма високо мнение за

жените, най-вече заради незадоволителното ниво на тяхното образование и познания (тези изводи произтичат от нейните контакти с дами от висшето общество във Великобритания). Ето защо тя предпочита да общува предимно с мъже, доколкото това е възможно. „Радвам се, че съм жена – казвала Мери, – благодарение на това няма да ми се наложи да имам съпруга“⁽⁹⁾. Престоят в Османската империя обаче кара лейди Монтегю да преосмисли отношението си към жените, или поне към тези от Изтока, и това много ясно личи от писмата, които изпраща до свои близки и приятели във Великобритания.

Хамамът и харемът

Бидейки жена, лейди Мери има възможност да посети места, достъпни само и единствено за представители на нежния пол – например харема и женския хамам. Това ѝ дава значително предимство пред пътешествениците от мъжки пол, тъй като тя получава „информация от първа ръка“ за специфични аспекти от всекидневния живот на дамите в Ориента. Освен това Монтегю използва всяка възможност да се включи в различни техни дейности не само като наблюдател, но и като участник. Пример в това отношение е посещението на английската аристократка и писателка в османски хамам, за което тя разказва в едно от писмата си до лейди Рич. „Отидох в обществената баня към 10 часа. Вече беше пълно с жени [...]“⁽¹⁰⁾. Следва детайлно описание на композиционната структура на хамама, на системите за затопяне и охлаждане на водата, както и на вътрешното оформление на помещенията, включително софите, покрити с възглавници и килими, върху които дамите и техните придружителки биха могли да се облегнат. Тези на пръв поглед незначителни подробности всъщност са много важни, тъй като показват различията във възприятията на мъжете и жените. Много пътешественици дават информация за османските обществени бани, но нито един от тях не описва толкова подробно техния интериор така, както го прави Мери Монтегю. Нещо повече, тя обръща внимание дори върху много дребни детайли (например цвета и формата на възглавниците, върху които се облягат дамите и техните слуги), които един мъж по-скоро би пренебрегнал.

По-нататък в текста лейди Мери отбелязва, че е невъзможно да се направи разграничение в социалния статус на посетителките, тъй като, „казано на прост език, всички бяха чисто голи, без да могат да прикрият своята красота или какъвто и да било дефект. И все пак нямаше злонамерени усмивки или нескромни жестове. Те вървяха и се придвижваха със същата величествена грация, с която Милтън⁽¹¹⁾ описва нашата обща майка[...]“⁽¹²⁾. За да направи сцената и персонажите в нея по-близки до английския читател, Мери Монтегю използва една от основните за всеки съвестен етнограф техники, като се опитва да опише същността и разбиранията на хора, принадлежащи към друга култура. Тя свързва появата и поведението им с образ, картина или предмет, които сънародниците ѝ добре познават. Името на Дж. Милтън, споменато от авторката в хода на разказа

за османския хамам, пълен с голи жени, веднага придава артистичност и дори особена добродетелност на обстановката, която иначе би била приета от читателите по различен начин. Лейди Мери добавя и още едно сравнение: „Накратко, (банята) е дамското кафене, където се научават всички новини в града и се съчиняват скандалите“¹³). Накрая авторката включва дори себе си в историята (което доближава аудиторията още повече до споменатата сцена), без да се страхува от реакциите, които би могла да предизвика. „Дамата, която изглеждаше най-влиятелната сред тях, ме покани да седна до нея и охотно щеше да ме съблече и пригответи за банята“¹⁴). На това място у читателя се създава усещането, че ролите са разменени: жените вече не са обект на изследване, тази функция се прехвърля върху лейди Монтегю. „Извиних се с известни затруднения. Всички те обаче толкова искрено ме убеждаваха, че бях принудена да разтворя ризата и да им покажа корсета си, което им донесе известно удовлетворение; тя вярваха, че съм затворена в този механизъм, без да мога сама да се освободя от него, и приписваха тази хитрост на съпруга ми“¹⁵). Ролите отново са сменени: жените в хамама вече не са странни и екзотични; лейди Мери е различният друг – ограничена, пасивна (в първоначалния си отказ да се присъедини към тях), тъжно самотна и потисната от своя съпруг.

Колоритното описание на хамама и неговите посетителки е възпроизведено особено успешно във френското издание на „Писма от турското посолство“, публикувано за първи път през 1805 г. Преводът е дело на френския художник, график и цигулар Жан Огюст Доминик Енгър (1780 – 1867). Според някои автори¹⁶) известната картина на Енгър „Турска баня“ (1862), изложена в Лувъра, е вдъхновена именно от описанията на лейди Мери.

Етнографският принос на Мери Монтегю обаче е органичен във времето и пространството. В края на 1717 г. нейният съпруг е отстранен от посланическия пост и макар че семейството остава в Константинопол (където през януари 1718 г. лейди Монтегю ражда дъщеря) за още около година, престоят на английската аристократка и писателка в османските земи обхваща единствено периода 1716 – 1718 г. Въпреки това нейните произведения имат важно значение в следните три области: религия и религиозни ритуали, материална култура и всекидневен живот (“vie quotidienne”) в османския двор в началото на XVIII век и не на последно място – положението на жените в източната империя.

Лейди Мери не събира сведения според изискванията на съвременната етнографска наука. Тя слуша и гледа внимателно, подробно разказва за специфични събития и личности, за да илюстрира основните тенденции, които открива в османското общество. Сравненията, които използва (като тези при описанието на османския хамам, посочени по-горе в изложението), водят читателите в непозната, странна култура, като предлагат нещо добре познато. Този похват личи не само в разказа за посещението на лейди Мери в обществената баня, но и при гостуването ѝ в къщата на младата вдовица и последна фаворитка на султан Мустафа II – Хафса (Икбал),

поместено в едно от писмата, които Монтегю изпраща на сестра си – лейди Мар. „Въведоха ме в една голяма стая, по цялата дължина на която беше разположена софа, украсена с колони от бял мрамор като алея, покрита с бледосиньо кадифе върху сребърен под [...]“⁽¹⁷⁾. Следва детайлно описание на „великолепните дрехи на Султана, подчертани с диаманти, перли и смарагди, големи като пуешко яйце“⁽¹⁸⁾. Но това, което впечатлява лейди Мери в най-голяма степен, е масата за хранене: „Ножовете бяха от чисто злато, с диамантени дръжки, но това, което ме порази, бяха покривката и салфетките от Тифани, с избродирани от коприна и злато цветя. Дълбоко съжалявах, че бях принудена да използвам тези скъпи салфетки – най-красивите, произведени някога в тази страна. Можете да бъдете сигурни, че те бяха напълно съсипани, преди да приключи вечерята (вечеря от 50 месни ястия, които съгласно традицията бяха сервирани на масата едно по едно)“⁽¹⁹⁾. Отново детайлно описание, което би могло да присъства само в разказите на една дама и което за пореден път подчертава различията във възприятията на представителите на двата пола.

По време на вечерята лейди Мери има възможност да зададе на Султана (така тя нарича вдовицата на Мустафа II в своите писма) различни въпроси, свързани с харема и двореца. Този интерес е породен от слуховете за това как султанът избира жена, с която да прекара нощта. Според легендите всички жени от харема се струпват около леглото на владетеля, умолявайки го да бъдат избрани. В отговор на тези молби той просто хвърля носната си кърпичка – тази, върху която падне кърпата, ще прекара нощта с него. Разказът на Хафса обаче опровергава тези слухове. От него става ясно, че посещението на султана при избраната дама от харема е предшествано от великолепен подарък. „И няма такова нещо като пълзене в краката. Понякога султанът се забавлява в компанията на всички свои жени, разположени в кръг около него, и тя призна, че в този момент останалите са готови да умрат от ревност и завист към щастливата избраница. Но това не ми изглежда нито по-добро, нито по-лошо от това, което се случва в повечето дворци в Европа, където всеки поглед и усмивка на монарха се следи с внимание и нетърпение, а тези, които не могат да ги получат, завиждат на останалите“⁽²⁰⁾. Тук Монтегю отново прави сравнение с добре познат и широко разпространен културен модел в Западна Европа, за да създаде по-голяма близост между читателите и събитията, които описва.

Мястото на жените в османското общество и техните права

Лейди Мери е впечатлена от положението на жените в Османската империя, а нейните наблюдения ярко контрастират с тези, направени от други пътешественици. Анализът на Монтегю обаче е ограничен до заможните поданици на султана, с определени позиции и обществен статус, тъй като това са хората, с които тя общува.

Ограничаването на правата на жените е тема, засегната в едно от писмата на Мери Монтегю до Александър Поуп: „Често споря с Ахмед бей относно

различията в нашите обичаи и основно ограничаването на женската свобода. Той ме увери, че няма нищо такова. Единственото предимство е, че когато съпругите ни изневерят, никой не разбира за това²¹⁾.

Фереджето, което покрива цялото лице и тяло на мюсюлманките и което обикновено се приема от пътешествениците (мъже) като изключително неудобно, се разглежда от лейди Мери в съвсем различна светлина. След като самата тя облича подобни дрехи, веднага споделя преживяването със сестра си: „Много е лесно да разбереш защо тези жени притежават по-голяма свобода, отколкото имаме ние. Нито една от тях, независимо от положението, което заема в обществото, не би могла да излезе на улицата без фередже. Можете да си представите колко ефикасно е това, тъй като не е възможно високопоставената дама да бъде разграничена от прислужница. Дори най-ревнивият мъж не би могъл да разпознае съпругата си, когато я срещне, и никой не се осмелява дори да докосне или последва жена на улицата [...] Този непрекъснат маскарад дава свобода на дамите да следват своите наклонности без риск да бъдат разкрити²²⁾. Монтегю разглежда фереджето като символ, който позволява на мюсюлманките да правят всичко, което поискат. Според нея това е просто покривало, което дава възможност на жените да отидат където и да е, без да бъдат разпознати. Ето защо лейди Мери твърди, че мюсюлманките са „единствените свободни хора в империята²³⁾, а не потиснати и затворени, както са представяни в Западна Европа²⁴⁾.

Бракът и разводът също са сред темите, засегнати в писмата на английската аристократка и писателка. Тя разказва как жените в Османската империя имат право на развод, при който запазват собствеността на свое име и получават всичко това, което са притежавали, преди да сключат брак – практика, непозната дори за такава голяма и могъща държава като Великобритания. „Турчините са богати, тъй като държат парите, получени при развод, в собствените си ръце, заедно с допълнителни средства, които съпругът е длъжен да им даде²⁵⁾. Тук лейди Мери съзнателно използва мюсюлманките, за да критикува мястото и ролята на жените в английското общество, особено в случай на развод.

Това, което поразява в най-голямата степен английската аристократка и писателка, е именно фактът, че жените притежават собственост, особено като се има предвид положението на дамите във Великобритания през XVIII век. В писмо от април 1717 г. лейди Мери споделя със сестра си: „При развод мъжът е длъжен да даде парите си на своята съпруга, независимо колко богата е тя. Ето защо за мен мюсюлманките са единствените свободни жени в империята. Вярно е, че османското право позволява на мъжа да има четири съпруги, но няма случай, в който достоен мъж да се възползва от тази свобода, нито уважавана дама, която да страда от това²⁶⁾.

Въпросът за мястото на жените в исляма е засегнат в няколко писма на Мери Монтегю, като най-важни са две от тях, адресирани до абат Конти, който по това време се намира в Париж. През февруари 1718 г. тя отговаря на въпроси,

отправени от духовника няколко месеца по-рано: „Що се отнася до втория Ви въпрос, ще Ви кажа, че широко разпространеното разбиране, че Мохамед изключва възможността жените да се радват на щастлив живот след смъртта, е напълно погрешно. Той е бил прекалено галантен мъж и е обичал твърде много нежния пол, за да се отнася с него по такъв варварски начин. Напротив, обещал е на турските жени един много красив рай, в който ще бъдат далеч от мъжете си. Но аз вярвам, че голяма част от дамите не са доволни от това обещание и тъгата от раздялата превръща рая в по-малко приятно място за тях“⁽²⁷⁾.

Жените и майчинството

Лейди Мери няма никакви съмнения не само за отреденото място на жените в рая, но и по отношение на ролята, която Пророкът е определил за тях: „Те трябвало да живеят така, че да бъдат полезни, или казано с други думи, да бъдат колкото е възможно по-заети с отглеждане на малките мюсюлмани“⁽²⁸⁾. И наистина, техният начин на живот, който ги изключва от всички публични и обществени дела, не им позволява да упражняват друга функция.

Ключовото значение на майчинството, като социален статус и важна роля, дадена от Мохамед, е отбелязано няколко пъти в писмата на Монтегю. Нещо повече, авторката разказва, че заради огромния си страх от безплодие мюсюлманките не се ограничават до естествени средства за зачеване, а често използват услугите на шарлатани (които нерядко предизвикват смъртта им), за да избегнат публичния скандал от факта, че нямат наследници. „Когато ги попитам как очакват да отгледат толкова много деца, колкото биха искали да имат, те отговарят, че чумата със сигурност ще убие половината от тях, което обикновено наистина се случва“⁽²⁹⁾.

По време на престоя си на Балканите лейди Мери забременява и затова изследва въпросите, свързани с бременността и майчинството в Османската империя, с още по-голям интерес. В едно от писмата си до Ан Тисълтует от 4 януари 1718 г. Монтегю споделя: „[...] мислите ми са напълно заети с необходимите приготовления, свързани с увеличаването на семейството ми, което очаквам да се случи всеки ден. Лесно можеш да си представиш колко се вълнувам и безпокоя. Но в известна степен се утешавам заради славата, която ще ме сполети след раждането... Няма да разбереш нищо от написаното, но в тази страна можеш да бъдеш презирана повече за това, че си омъжена, но безплодна, отколкото, ако си забременяла преди сватбата“⁽³⁰⁾.

Въпреки че се възхищава на „свободата“ на източните жени, Мери Монтегю не е толкова романтично заслепена, за да остане встрани от проблемите, които я заобикалят. Такава е например новината за смъртта на младо момиче, убито от непознат мъж, което предизвиква широка обществена дискусия за престъплението от чест. В тази връзка лейди Мери отбелязва, че именно традициите, които дават на жените много и различни възможности за „удовлетворение на злите

им наклонности (ако имат такива)^{“31)}, ги поставят напълно под властта на техните съпрузи, които могат да отмъстят за тях. „И аз нямам никакви съмнения, че те (дамите) понякога дълбоко страдат заради своето неблагоприятие^{“32)}.

Всъщност Мери Монтегю вижда в османското общество само онова, което би искала да види. Тя мъдро и внимателно избира да сподели с читателите единствено онези впечатления, които в най-голяма степен биха подкрепили критиката, отправена от нея към английското общество и мястото на жената в него. Така например, когато сравнява хамама с традиционните английски кафенета, лейди Мери всъщност изгражда образа на Ориента такъв, какъвто би желала да бъде. Нещо повече, Монтегю удобно пренебрегва тези аспекти от източната култура, които ѝ изглеждат непривлекателни или които не би могла да използва в критиките за английското общество. Тя не се интересува от конкретните проблеми на жените, живеещи в Османската империя, а просто използва техния образ като огледало на собствения си живот и култура³³⁾. Ето защо прехвалената в писмата на лейди Мери свобода на мюсюлманките следва да се разглежда по-скоро в отрицателен аспект – като свобода от, а не свобода за. „Забулената жена на улицата се придвижва като преносим харем, като свещено място, лишено от тормоз и в същото време – ефективно изолирано от каквато и да било обществена дейност^{“34)}.

БЕЛЕЖКИ

1. Halsband, R. (1965). *The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu*. Oxford: Clarendon Press, p. 312.
2. Turner, K.S.H. (1999). *From Classical to Imperial: Changing Visions of Turkey in the Eighteenth Century*. In: Steve Clark (Ed.). *Travel Writing and Empire: Postcolonial Theory in Transit*. London: Zed Books, pp. 119 – 120.
3. Gibbs, L. & Cove, J.W. (1949). *The admirable Lady Mary; the life and times of Lady Mary Wortley Montagu (1689-1762)*. New York: Morrow, p. 85.
4. Братът на лейди Мери умира от едра шарка, а самата тя се заразява на двадесет и шест годишна възраст (през декември 1715 г.). Въпреки че умира, цялото ѝ лице се покрива с язви, а миглите ѝ окапват. Ето защо тя започва да се появява все по-рядко във висшето общество и принуждава хората да ѝ се възхищават от разстояние. По-късно, когато се установява в Константинопол, тя става свидетел на любопитна практика: със съгласието на родителите децата биват заразявани с малки дози вариола, за да могат да я преболедуват по-леко и повече да не се разболяват. Като истински пионер в модерната медицина, Мери Монтегю е първата европейка, която прилага същия метод върху децата си, а когато през 1721 г. в Англия избухва епидемия от едра шарка, тя започва кампания за масова ваксинация. Източник: Case, Ch.L. and Chung, K.Th. (1997). *Montagu and Jenner: The Campaign Against Smallpox*. In: *SIM News* 47(2), 55 – 69, pp. 58 – 60.

5. Montagu, M.W. (1763). Letters of the right honorable Lady M--y W-----y M-----e: written during her travels in Europe, Asia, and Africa. Vol. 1. London: Printed for T. Becket and P.A. De Hondt, p. 289.
6. Halsband, R. (1965). The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu, p. 35.
7. Aravamudan S. (1995). Lady Mary Wortley Montagu in the hammam: Masquerade, womanliness, and levantinization. In: ELH Journal, 62(1), p. 73.
8. Montagu, M.W. (1825). The letters of lady M. W. Montagu during the embassy to Constantinople, 1716 – 18. Vol. 2. London: Published by John Sharpe, p. 371.
9. Gibbs, L. & Cove, J.W. (1949). The admirable Lady Mary, p. 136.
10. Montagu, M.W. (2012). The Turkish Embassy Letters, p. 56.
11. Джон Милтън (1608 – 1674): английски поет и публицист, автор на сонети, лирични стихотворения и епични поеми. Сред най-известните му произведения са епическата поема „Изгубеният рай“, монографията „За образованието“, „Трактати за развода“, „Поемите на господин Джон Милтън“ и др.
12. Montagu, M.W. The Turkish Embassy Letters, p. 57.
13. Ibid.
14. Ibid.
15. Montagu, M.W. The Turkish Embassy Letters, p. 57.
16. Delaborde, H. (1870). Ingres, sa vie, ses travaux, sa doctrine: D’apres les notes manuscrites et les lettres du maitre. Paris: H. Plon, p. 102.
17. Montagu, M.W. The Turkish Embassy Letters, p. 65.
18. Ibid., p. 65.
19. Ibid., p. 66 – 67.
20. Montagu, M.W. (1825). The letters of lady M. W. Montagu during the embassy to Constantinople, 1716-18. Vol. 1. London: Published by John Sharpe, pp. 381 – 84.
21. Ibid., p. 335.
22. Ibid., p. 337.
23. Halsband, R. (1965). The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu, p. 182.
24. Hulme, P. & Youngs, T. (2002). The Cambridge Companion to Travel Writing. Cambridge, UK: Cambridge University Press, p. 269.
25. Montagu, M.W. (1837) The letters and works of lady Mary Wortley Montagu, ed. by lord Wharnccliffe. Vol. 3. London: R. Bentley, p. 31.
26. Ibid., p. 329.
27. Paston, G. (1907). Lady Mary Wortley Montagu and her times. London: Methuen, p. 63.
28. Halsband, R. (1965). The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu, p. 178.
29. Grundy, I. (2001). Lady Mary Wortley Montagu: Comet of the Enlightenment. Oxford University Press. USA, pp. 110 – 112.

30. Montagu, M.W. (1763). Letters of the right honorable Lady M--y W-----y M-----e. Vol. 2, p. 49.
31. Ibid., p. 52.
32. Ibid., p. 53.
33. Pratt, M.L. (1992). Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation. London: Routledge, p. 65.
34. Bohls, E. A. (1994). Aesthetics and Orientalism in Lady Mary Wortley Montagu's letters. In: Studies in Eighteenth Century Culture, 2, pp. 179 – 205.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Allcock, J. B. & Young, A. (1991). Black Lambs and Grey Falcons: Outward and Inward Frontiers. In: Allcock, J. B. & Young, A. (Eds.). *Black Lambs and Grey Falcons: Women Travelling in the Balkans*. Bradford University Press.
- Aravamudan S. (1995). Lady Mary Wortley Montagu in the hammam: Masquerade, womanliness, and levantinization. In: *ELH Journal*, 62(1), 70 – 91.
- Bohls, E. A. (1994). Aesthetics and Orientalism in Lady Mary Wortley Montagu's letters. In: *Studies in Eighteenth Century Culture*, 2, 179 – 205.
- Case, Ch.L. and Chung, K.Th. (1997). Montagu and Jenner: The Campaign Against Smallpox. In: *SIM News* 47(2), 55 – 69.
- Delaborde, H. (1870). *Ingres, sa vie, ses travaux, sa doctrine: D'apres les notes manuscrites et les lettres du maitre*. Paris: H. Plon.
- Gibbs, L. & Cove, J.W. (1949). *The admirable Lady Mary; the life and times of Lady Mary Wortley Montagu (1689 – 1762)*. New York: Morrow.
- Grundy, I. (1993). *Essays and Poems and Simplicity, a Comedy*, revised 2nd edition, Oxford: Clarendon Press.
- Grundy, I. (2001). *Lady Mary Wortley Montagu: Comet of the Enlightenment*. Oxford University Press. USA.
- Halsband, R. (1956). *The Life of Lady Mary Wortley Montagu*. Oxford: Clarendon Press.
- Halsband, R. (1965). *The Complete Letters of 'Lady Mary Wortley Montagu*. Oxford: Clarendon Press.
- Hammond, A. (2010). Memoirs in conflict: British women travellers in the Balkans. *Studies in Travel Writing*, 14 (1), 25 – 38.
- Hulme, P. & Youngs, T. (2002). *The Cambridge Companion to Travel Writing*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Lawrence, K. (1994). *Penelope voyages: Women and Travel in the British Literary Tradition. Reading Women Writing*. Ithaca: Cornell University Press.
- Montagu, M.W. (1763). *Letters of the right honorable Lady M--y W-----y M-----e: written during her travels in Europe, Asia, and Africa*. Vol. 1 – 2. London: Printed for T. Becket and P.A. De Hondt.

- Montagu, M.W. (1837) *The letters and works of lady Mary Wortley Montagu, ed. by lord Wharncliffe*. Vol. 1 – 3. London: R. Bentley.
- Montagu, M.W. (1825). *The letters of lady M. W. Montagu during the embassy to Constantinople, 1716 – 18*. Vol. 1 – 2. London: Published by John Sharpe.
- Montagu, M.W. (1947). *The Nonsense of common-sense, 1737 – 1738*. Evanston: Northwestern University Press.
- Montagu, M.W. *The Turkish Embassy Letters*. Peterborough: Broadview Press, 2012.
- Paston, G. (1907). *Lady Mary Wortley Montagu and her times*. London: Methuen.
- Pratt, M.L. (1992). *Imperial Eyes: Travel Writing and Transculturation*. London: Routledge.
- Turner, K.S.H. (1999). From Classical to Imperial: Changing Visions of Turkey in the Eighteenth Century. In: Steve Clark (Ed.). *Travel Writing and Empire: Postcolonial Theory in Transit*. London: Zed Books.

THE WOMEN IN THE OTTOMAN EMPIRE THROUGH THE EYES OF A WESTERN WOMAN: THE WORKS OF LADY MARY MONTAGU

Abstract. The article analyzes the works of the English aristocrat and writer Mary Wortley Montagu (1689 – 1762). Her works are an important source for the Balkan provinces of the Ottoman Empire and the living conditions of the local population, but mostly for one specific subject of the Ottoman society – the woman. Using the personal letters, diaries and travelogues of this Englishwoman and the works of her biographers as well as panoramic studies concerning the British travel literature in the 18th and 19th centuries, the article aims to provide as clear and complete image of women in the Eastern Empire as a woman from Western Europe sees them or would like to see them at the beginning of the 18th century.

✉ **Alexandra Milanova, PhD Student**

Faculty of History
University of Sofia

15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: alexandra_milanova@abv.bg